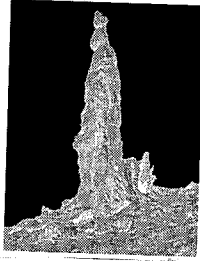

Salt of the Earth

וירא תשע'א

2 Artscand-stre chmash

23 The sun rose upon the earth and Lot arrived at Zoar. 24 Now HASHEM had caused sulfur and fire to rain upon Sodom and Gomorrah, from HASHEM, out of heaven. 25 He overturned these cities and the entire plain, with all the inhabitants of the cities and the vegetation of the soil. 26 His wife peered behind him and she became a pillar of salt.

26. נחנט אשח — His wife peered. She died because she turned around to look at the destruction, and, as explained above [v. 17], she was not worthy enough to see others being destroyed and be spared herself. Ramban cites a view that she turned around in the hope that her married daughters were following. Tur points out that the death of Lot's wife was a necessary precondition to the following episode, for if she had been alive, her daughters would not have conceived through Lot.

4
The name Elokim denotes the Divine attribute of Judgment, while Hashem denotes Divine Mercy. Since our verse focuses on God's destruction of entire cities, why does it not use Elokim instead of Hashem?

Although destruction may seem harsh, Hashem's destroying the wicked stems from His mercy on the rest of the world. This concept is expressed by Sforno on Shemos 15:3, where the Torah states, "ה' איש, Hashem is a Man of war; Hashem is His Name." Sforno explains, "Even though He is a Man of war, decimating the wicked with the attribute of Justice, nonetheless Hashem is His Name — indicating His attribute of Mercy. Through destroying the wicked He grants being and existence to His world. He removes the thorns from the vineyard, for the wicked destroy the world."

3
24. נח הקטיר — Now HASHEM had caused ... to rain. The Torah uses the Name that denotes mercy, and it speaks of rain, although what descended from heaven was hardly rain in the usual sense of the word. This is because nothing evil descends directly from Heaven. First it descended as beneficent rain; only when it approached earth did it become sulfur and fire (Tanchuma).

מאת ה' מן השמים — From HASHEM, out of heaven. This emphasizes that the sulfur and fire were not natural, earthly phenomena, but were Divinely originated visitations, without any natural cause (Sforno). The use of HASHEM, the Name of Mercy, implies that the people of Sodom had fallen to such depths of depravity that it was an act of mercy to remove them from the earth.

גפרית — Sulfur. The sulfurous fire that destroyed Sodom left its mark. Today, the area of Sodom is a desert that is rich in sulfur mines.

7
וכן אנו מוצאים בשעה שהפך הקב"ה את סדום ועמורה, אמרו המלאכים אל לוט: "אל תביט אחריו ואל תעמוד בכל הככר" (בראשית י"ז), ואיתא בפרקי דר"א (פכ"ה) הובא ברמב"ן (שם): "אמרו להם אל תביטו לאחורכם, שהרי ירדה שכינתו של הקב"ה להמטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש, עירית אשתו של לוט הביטה לאחריה וכו', וראתה אחורי השכינה, ונעשית נציב מלח".
מתבאר מדברי חז"ל אלו, כי בשעה שהמטיר הקב"ה על סדום ועל עמורה אש וגפרית, באותה שעה היתה שכינה שרויה שם, ואשת לוט שנעשית נציב מלח היינו משום שראתה את כבוד השכינה, וכמו שנאמר: "כי לא יראני האדם וחי" (שמות לג כ). ויש להתבונן, מהו הענין של התגלות כבוד השכינה בשעת העונש של אנשי סדום הרעים וחסאים לד' מאוד.

אלא חן הן הדברים, בעת הדין הקשה שהיה לסדום ועמורה, בה בשעה היתה התקרבות גדולה של השכינה כלפיהם, כי כך היא הנהגתו ית' בשעה שעושה דין לרשעים.

וזהו שאחז"ל (ילק"ש בראשית רמז כז): עשר ירידות ירד הקב"ה על הארץ, וכו', ואחת בדור הפלגה, ואחת בסדום, וכו' ואחת בסני"ל, אותה ירידה והתקרבות הנצרכת למתן-תורה, נצרכת למתן העונש בסדום ובדור הפלגה.

5
ונראה, שלא רק שאין בזה סתירה, אלא שלולא שאהבו אהבת נפש, לא היה יכול לשלחו מביתו, וכמו שביארנו שבשעה שעושים אדם ונוהגין בו במידת הדין הקשה, באותה שעה מוכרחים להתלבש בחנינה ולהתמלא באהבה כלפיו. והטעם בזה, כי רק אז נעשה העונש כראוי, כיון שהוא נעשה מתוך אהבה. אבל אם העונש נעשה גם מתוך שנאה כלפי הנידון, אין זה דין אמיתי כפי הצורך.

ומידה זו אנו למדים ממידותיו של הקב"ה, וכמו שאמרו בגמ' יומא (נד ב): "בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים מעורים זה בזה וכו'". וע"ש בריטב"א (הובא במהרש"א) שהקשה ממה דאמרינן בב"ב (צט א), שבשעה שהיו ישראל עושין רצונו של מקום היו הכרובים "פניהם איש אל אחיו", ובשעה שלא היו עושין רצונו של מקום היו "פניהם לבית", וא"כ בשעת החורבן שלא עשו רצונו של מקום איך היו מעורים זה בזה, (ע"ש מה שתירדן).

ולאור האמור הדבר מובן היטב, שאעפ"י שבאותה שעה לא היו ישראל עושין רצונו של מקום, מ"מ כיון שבא הקב"ה להחריב את ביתו ולהגלות את עמו, באותה שעה היתה כביכול לפניו ית' חיבה גדולה ואהבה יתירה לישראל, ורק מתוך כך נהג עמהם הקב"ה במידת הדין.

Ner Uziel

What did Lot's wife do to deserve this awful fate? If she deserved to die, God could have simply killed her. Nowhere else in Scripture do we find this kind of punishment. One intuitively senses that the pillar of salt stands as a symbol for some spiritual concept, but the Torah gives us no indication of what it represents.

Rashi, citing the Midrash, offers the following explanation:

10

One proof that visiting the sick is such a great *mitzvah* is that God Himself comes to the bedside of the suffering patient. The Talmud (*Nedarim* 40a) again cites verses in this forty-first psalm to tell us of God's involvement with the sick:

From where do we know that God Himself nourishes the sick? Because it is written, *Hashem will fortify him on the bed of misery*. And from where do we know

that the Divine Presence comes to rest on the sickbed? Because it is written, *Hashem will fortify him on the bed of misery*. In light of this we have been taught: When one comes to visit the sick he should not sit on the sickbed, nor should he sit on a bench or chair [level with the sickbed]. Rather, he should sit on the floor in rapt reverence for God's Presence which is on the sickbed, as it is written, *Hashem will fortify him on the bed of misery*.

The sick person often feels isolated from the mainstream of life; he is frequently confined to a room and in many cases forsaken by family and friend. However, in truth he is not forsaken at all; for the Divine Presence actually rests on his bed, and the Almighty is intimately involved with him.

THE ESSENCE OF EMUNAH

How Does One Reach The Level Of Emunah To Feel That Everything Is For The Best

The way for us to attain the level of *emunah* where we will perceive that Hashem does everything out of mercy, is only through constant contemplation; repeating and reviewing over and over again that everything that occurs to us is for our benefit, and that we do not possess the ability to understand how or why everything happens the way it does because "our days are like the passing shade" (*Unesaneh Tokef*). We must strengthen ourselves with the knowledge that in the short span of our lifetime, it is impossible to grasp the intricate plan of Hashem that was set in motion since the beginning of time.

Koheles teaches us (*Koheles* 1:4): "A generation goes and a generation comes..." The Arizal revealed that this refers to the same generation: the very same *neshamos* of that generation who

left return again as a *gilgul* — reincarnated until each particular *neshamah* will achieve its own personal and specific *tikun* — fulfillment.

Consequently, when something may appear to us as a misfortune or a "slap in the face," it is not really so. And conversely, just because something seems to be an enjoyable caress does not necessarily mean that it is. For even when we see what outwardly appears to be something that is clearly good, this is not always so, as Shlomo Hamelech has taught (*ibid.* 5:12): "There is wealth amassed by its owner for his misfortune." The Torah also states, "He rewards those who hate Him in their lifetime to destroy them" (*Devarim* 7:10. See *Rashi* ad loc.). On the other hand, what we may identify as being clearly "bad," is not truly detrimental at all, "For Hashem admonishes the one who He loves" (*Mishlei* 3:12). We must accept the fact that we cannot know the far reaching effects and outcomes of anything that happens.

והנה נראה שלא רק כדי לקרב את הבריות לתורה צריך אדם למידת אהבת הבריות, אלא יותר צריך למידה זו בשעה שמוכרחים לרחק מי שהוא, וח"ו מלהרחיק אדם אם לא מתוך לב מלא אהבה אליו. וכמו שמצינו בפינחס, שקינא קנאת ד' ובה בשעה נאמר עליו "פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן", היינו "אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות", וכמו שנתבאר.

והנה אברהם אבינו כשנצטוו לגרש את ישמעאל מביתו, והיה אז ישמעאל חולה מסוכן, נתן בידו לחם וחמת מים (בראשית כא יד), וכתב רש"י ז"ל (שם): "ולא נתן לו כסף וזהב, לפי שהיה שונאו על שיצא לתרבות רעה". ולהלן בפרשת העקידה אמר הקב"ה לאברהם: "קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת" (שם כב ב), ואח"ל (סנהדרין פט ב): "אמר אברהם שני בנים יש לי וכו', את שניהם אני אוהב". ובתנחומא (וירא אות כב) איתא, כשאמר הקב"ה לאברהם: "אשר אהבת", אמר לו אברהם: "וכי יש גבול במעי", הרי שאהב את יצחק וישמעאל במידה שווה ממש, ולפני הקב"ה אמר כן. וא"כ הרי סתירה גלויה יש כאן למה שנאמר לעיל מיניה שהיה שונאו. [ואין לומר שעשה ישמעאל תשובה בינתיים, שהרי לא מצאו חז"ל (ב"ב טז ב) הוכחה שעשה ישמעאל תשובה אלא בשעת קבורתו של אברהם].

וכבר ביארנו במקום אחר (מאמר נג) שאין כאן סתירה כלל, כי אמנם אצל סתם אדם אהבה ושנאה הם סתירה, האהבה אינו יכול להיות בו בזמן גם שונא, וכן להיפך, ואין שתי המידות יכולות לדור בכפיפה אחת, אבל אצל אברהם אבינו שהיו מידותיו על מתכונתו, ולא נתערבו בהן נגיעות משל עצמו, לא היתה סתירה בין האהבה לבין השנאה, ושתיהן כאחד היו בו, אהבו אהבת נפש כיצחק בנו מצד אחד, ומאידך היה שונאו על שיצא לתרבות רעה.

9 ואמרנו בנמ' נדרים (מ א): "אמר רבין אמר רב מנין שהקב"ה זן את החולה שונאמר (תהלים מא ד): "ד' יסעדנו על ערש דוי", ואמר רבין אמר רב מנין שהשכינה שרויה למעלה ממטתו של חולה שנאמר: "ד' יסעדנו על ערש דוי", וע"ש במפרש שביאר שתיבת "יסעדנו" כוללת ב' הענינים הללו. ולהאמור, שנים אלו אחת הן, כאשר הקב"ה מעניש את האדם ונותן לו יסורים, הרי הוא עושה כן בכל מידת האהבה וההתקרבות, ולכן בעת המשפט גופא הקב"ה מתקרב אליו ושכינה מראשותיו, והוא סועד זון אותו לגודל האהבה. הגדלות של היסורים היא האהבה וההתקרבות של הקב"ה בשעה של משפט.

10 ועל האדם להתדבק במידות הקב"ה, - "מה הוא אף אתה", ובשעה שחייב על פי דין להעניש את זולתו, הרי הדבר צריך להעשות מתוך אהבה גדולה לאין שיעור. וזאת ראינו בהנהגת מרן זצ"ל, וזו היתה דרכו בחיים, קירב את הבריות לתורה ע"י אהבת הבריות בכל מצב, וזכה להרביץ תורה למעלה מיובל שנים.

12

And so, since we really have no full comprehension whatsoever of how to understand and interpret the events that impact our lives, the only option is for us to believe that Hashem Yisbarach is behind everything, and we can rely on Chazal who testified that "whatever the Merciful One does, He does for the best" (*Berachos* 60b). It is incumbent upon us to believe that everything is indeed only for our benefit!

When we successfully ingrain this *emunah* in our hearts, we will have the inner serenity and tranquility, which comes from knowing and feeling that we are being held in the loving Hands of our Father Who is devoted to us with the most complete and total devotion that can possibly exist. Hashem exclusively seeks our good, and our situation is truly what is best for us at this moment; it is totally unfeasible that our situation could be any better! We must live with this *emunah* and emotionally feel it throughout our day.

Dovid Hamelech is testifying: whether Hashem deals with me through kindness or judgment, I will sing, meaning, I will thank and praise Hashem for it. Likewise, whether it be a cup of salvation or misfortune, I will continuously call out in the Name of Hashem — exactly in the same manner — both in troubled times as well as during good times. The Gemara concludes with an additional source. "The Rabbanan said from here (*Iyov* 1:21): 'Hashem has given and Hashem has taken, blessed be the Name of Hashem.'"

If every person would keep this in mind, each day would be more meaningful.

One of the precious Jews of Yerushalayim upon waking up every morning, and finding himself alive and well, gratefully acknowledges that the chevrah kadishah has not yet come to take him for burial, and says Modeh Ani! He then reflects on the fact that he has been granted an incredible gift: a full day to do avodas Hashem! He realizes that there will be significant things for him to accomplish throughout the entire day. He cognitively considers that every moment, there will be many important things specifically prepared from on High, for him alone to perform and fulfill, that no other man has previously merited to carry out since the time of Creation until this very day.

This attitude should be the approach for each and every one of us throughout the duration of our lives. This way, we will utilize to the utmost, our time here in this world: doing one more mitzvah, learning one more daf of gemara, one more perek of mishnayos, one more mussar thought, etc., for this is the purpose of man.

הנה יש לחקור בכל ענין הצלת לוט מן ההפיכה, האם לוט ומשפחתו נכללו בהגור דין של "הפיכת סדום" ואלא שהיתה לו הצלה מיוחדת מאת ה' ונאמרו בזה תנאים שלא יבט מאחוריו וכו'. ואם אינו מקיים התנאים אין לו הצלה, והדר דינו כשאר אנשי סדום ושוב הוא נכלל בעיקר עונשם. או נימא, שלוט כלל לא היה נכלל בהגור דין של "הפיכת סדום". ואשת לוט שנהפכה לנציב מלח היה זה עונש מיוחד מאת ה'.

אכן מהא דחזינן שעונשה היה שנהפכה לנציב מלח ולקתה באותו העונש של סדום שלקו במלח. כדכתיב "שיריפה ומלח גפרית כל ארצה". [נציבים כ"ט כ"ב]

הרי מבואר מזה, דגם לוט ואנשי ביתו היו נכללים בעיקר הגור"ד של סדום, אלא והיתה להם "הצלה מיוחדת" ונאמרו להם תנאים בהצלה. ועל כן כיון שלא קיימה את התנאי והסתכלה אחורנית, לקתה בעונשם של אנשי סדום "במלח".

אמנם ברש"י כתב, "במלח חטאה ובמלח לקתה. אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו. אייל אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה". הרי דכתב רש"י טעם אחר מדוע לקתה במלח, ולפ"י נסתרים הדברים.

אולם נראה דהרי באנשי סדום היו עליהם שני משפטים, אחד של "מלח", ואחד של "גפרית". ואשת לוט הרי לקתה רק ב"מלח" ולא ב"גפרית". ועל כן כתב רש"י דהטעם הוא שעונשה דוקא "במלח" הוא, כיון ד"במלח חטאה ובמלח לקתה". [דברים המיוחסים "לבית ברוסק" מפי השמועה]

רואים מכאן עד היכן הוא ענין ההשגחה, שהבורא אינו עושה דבר בחינם, אלא מודד הוא מידה כנגד מידה, ולכן צריך האדם לבדוק עד היכן שידר מגעת ולעשות את חשבון נפשו למה הגיע לו כל עונש ועונש, ובוזה יוכל לתקן את הדבר שחטא בו.

ושמעתי פעם מכ"ק הגה"צ רבי בנימין רבינוביץ ז"ל, שאת ענין מידה כנגד מידה יכולים אנו לראות בגלוי אפילו בימינו. ואף שחיים אנו בדור

נראה לפרש על פי מה שכתב האר"י הקדוש (סיפור האר"ל דף ק"ב ע"ב), ש"מלח" נגימטריאל ע"ה, שהוא ג' פעמים כ"ו - שם הוי"ה, השם של מידת הרחמים, וג' פעמים כ"ו הוא רמז להוי"ה משולשת, היינו מידת הרחמים גדולה מאוד.

כל הכתוב לרמז לנו בזה, שאף שאשת לוט נענשה, מכל מקום היתה זו עבודה מידת רחמים גדולה מאוד, וכמו שביארנו לעיל שאפילו כאשר הקב"ה מעניש אלו רחמים גמורים, כי הכל נעשה בכדי שיגיע החוטא לחיובו כאן בעולם הזה, ובעולם הבא יהיה נקי וזך מכל חטא ועוון.

ותבט אשתו מאחוריו ותהי נציב מלח (י"ט, כ"ו)

ופרש"י: "ותהי נציב מלח - במלח חטאה ובמלח לקתה, אמר לה: תני מעט מלח לאורחים הללו, אייל: אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה?"

הנה לכאורה עלינו להבין: הרי לוט ערך לכבוד האורחים סעודה שלמה, וכפי שנאמר בפסוק (לעיל ג): "ויפצר בם מאוד ויסורו אליו ויבאו אל ביתו, ויעש להם משתה, ומצות אפה ויאכלו", ומעתה, מדוע לפתע היתה עינה של אשת לוט צרה דווקא במלח שביקש בעלה ליתן להם? הלא המלח - היה בודאי המוצר הזול ביותר מכל המוצרים בהם נעשה שימוש באותה סעודה, וגם הכמות אשר ניתן היה להשתמש בה - היתה מוגבלת בודאי!

ונראה לתרץ קושיה זו בשלשה פנים:

אפשר לומר, שאת כל הסעודה - לוט הכין בעצמו, וכפי שמפורש בפסוק: "ויעש להם משתה, ומצות אפה ויאכלו". ועל כן לא היתה לאשתו כל בעיה עם כך... לעומת זאת, את המלח - הוא ביקש ממנה להביא, והטרחה הזו אשר נדרשה ממנה - העלתה את חמתה, שכן היא לא היתה מוכנה בשום אופן לעשות בעצמה כל טובה עבור אחרים!

עוד אפשר לומר, שהרי המלח לא ניתן אלא בכדי להשביח את טעמים של המאכלים, ועל כן לא הסכימה אשת לוט ליתן מלח לאורחים... היא טענה, שגם אם ישנו הגיון כלשהו להשביע את רעבונם - לא צריך לאפשר להם גם להנות מכך...

18 The Midrash Says

But Lot pressed them. He had learned from Avraham to be hospitable to guests. Finally, the angels agreed to come to Lot's home.

Lot baked matzos for his guests. Then he said to his wife, "Please give our guests some salt to spice their food."

Lot's wife was very angry that her husband had invited guests. She thought, "It is enough that he gives them food, they don't need salt to make it tasty. They can manage without salt!"

Lot's wife wanted to let her neighbors know that Lot had invited guests, but she was afraid of her husband. So she used the salt as an excuse. She said to Lot, "Let me go and borrow some salt!"

She went to one neighbor after another and told them, "We have guests. Will you lend us some salt to put in their food?"

סדום נהפכת ולא האמין באמת, שכן יתכן לומר שחשש שמא ערביים פשוטים הם, שהרי לא ראה שום נס שעשו, ומה שהיכו בסנורים את אנשי סדום שצבאו על הדלת, לא ראה, כמו שביארנו לעיל ש"ואת הדלת סגרו" היה כדי שלא יראה לוט, וא"כ לא ידע מזה, ומה שהוציאו מחוץ לעיר יתכן שהיה בדרך הרגיל, וכך משמע קצת ברמב"ן שכתב, "אף כאן היו מושכים בהם בחזקה למהר לשלחם", ולכן היה יכול לחשוב שאין כאן שום אמת. ואפשר שזהו הטעם באמת שלא שמרה אשתו את האזהרה "אל תביט אחריו", וזה בפשוטו תמוה הרי יודעת שחשש מות בזה, ומטבע האדם שפחד מות מסיר ממנו כל הרצונות, כל שכן הרצון הסקרנות גרידא, ומדוע הסבה פניה?

← אלא שלא האמינה שיש ממש בדבריהם, רק למיחש שמא כן אמת יצאה מבייתה, ולכן לא נתגברה על סקרנותה, ונהייתה נציב מלח... ומשום זה לא היה פחדו שלם ולא היה בו כח לרוץ עד ההר וביקש לשבת בצעור.

23

אמוני ישראל שיעמדו בנסיון ע"י כוחו של א"א שעמד בנסיון העקידה. ונרמו ככתוב "עקב אשר שמעת בקולי" דקאי על דורות העקבים.

וע"י גמר השתלמותו בעשרה נסיונות, נשלם המכוון שבעבודתו שהיא להביא את העולם אל שלימות חיקונו מה שלא הצליח אצל אדה"ר ואצל נח כי נתקלקל המכוון בסיבת החטא, הצליח עכשיו אצל א"א אשר הכין ופעל הדרך לעם ישראל עד לימות המשיח.

24

זו"ש (תהלים פ"ט) "משכיל לאיתן האורח", היינו ההשכלה וההתעמקות במעשי של אברהם אבינו הנקרא "איתן", ע"ש עמידתו איתן כצור ונצב בעוז בתוקף האמונה, וכמ"ש "עוד יזכר לנו אהבת איתן". וכל האבות נקראו איתנים, כמ"ש במס' ר"ה (יא) שלכך נקרא תש"י ירח האיתנים שכוונולדו איתני עולם. ואברהם אבינו הוא האיתן שבאיתנים, שכפועולותיו השריש האמונה האיתנה בלכות ישראל לדורות עולם, ונקודת הארתו תוקד לעולם בלב ישראל לא תכבה. וגם מורה תיבת איתן על העתיד, כי בדקדוק לשה"ק האותיות המשמשות לל' עתיד הם האותיות איתן [לדוגמא: תיבת שמר משמשת כל' עתיד אשמור, תשמור, ישמור, נשמור]. וע"כ אברהם אבינו נקרא איתן, שכל פעולותיו הם תועלת לעתיד.

25

There Is A Time For Everything

Nothing in this world happens by chance: every single nuance of our lives is under the direct and specific Divine Providence of our Creator. Shlomo Hamelech wrote (Koheles 3:1): "Everything has its time, and there is a moment for everything under the heaven." Shlomo Hamelech is teaching us with these words, that everything has its predestined time, and will occur through the hands of the particular agent that Hashem assigns for that precise moment. These three: the *tikun* — what needs to be accomplished, the person performing the action, and the exact time when it is to be carried out, are like a "three-ply cord" that should not be severed.²⁴

* This is one of the most important aspects of *emunah*.

ותהי נציב מלח, והוא כי שלשה דברים היו בסדום, גפרית ומלח ואש שנאמר (דברים כט כב) גפרית ומלח שרפה כל ארצה כמהפכת ה' את סדום וכי, אלא שלא הזכיר בפסוק וה' המטיר וכי אלא גפרית ואש ולא מלח, לפי שלא הזכיר רק מה שהיה מן השמים. ועל כבוד לוט לא שלטו באשתו גפרית ואש רק מלח ולא נשרפה.

20

ותכב אשתו מאחריו ותהי נציב מלח. נ"ל כי ברין נענשה, כי באמת לא היו ראויים להמלט, רק זכות אחת היתה בידם שהאמינו כי יהפוך ה' הערים האלו, ולא כחתניו שלא האמינו בזה. והנה באמת גם על הספק היה ראוי שיברח הוא ואשתו ובניו, ולכן אמר לו המלאך אל תביט אחריו, כי המסופק ברבר חפץ לראות שיתודע לו אם כן הוא, ובהבטה אחריו נראה כי לא האמין באמונה שלימה שיהפוך ה' הערים ולכן הזהירו המלאך אל תביט, ולוט באמת האמין כי ודאי כן הוא כמאמר המלאך, אבל אשתו לא האמינה רק כמסופק ולא היתה מעצור ברוחה מלהביט אם יתאמתו דברי המלאך, ולכן כשהביטה אחריה אודה לה גם זכות זה ממילא היתה ראויה להענש, ותהי נציב מלח ברין, וק"ל:

21

בפרשה זו אנו קורין את קריאת היום של ר"ה, וכפי המקובל מרבתינו הקריאה מעוררת הזמן ומתעוררת בשבת זו בחי' ראש השנה. ומי שמרגיש בנפשו שעדיין יש לו להשלים את עבודת ר"ה, או עת זו היא שעת הכרשר שבה יוכל להשלימה כפרט כס"ג שהיא עיקר תוקפו של השבת. וגם כפרשה זו מתבררת שלימותו של אברהם אבינו שהוא הנפש של ר"ה, כי הוא הראש של כלל ישראל ובתשרי נולדו אבות, ונקודתו נמשכת ומאירה בלכות ישראל עד סוף כל הדורות. וכמו שר"ה נקרא "היום" (כדאי בזה"ק) שהוא היום שנמשך והולך עם כל ימות השנה, כך נקודתו של א"א נמשכת בלב כל א' מישראל, והוא המחורח שעליו חרחים כללות הדורות.

22

ובפרשה זו מתבטאת שלימותו ע"י שהשתלם בנסיון העשירי של העקידה, שזה הי' נסיונו האחרון, והוא כנגד הדור האחרון בעיקבתא דמשיחא. וכמו שאז העמיד עליו השטן בלבלים ופתויים, והי' נראה לו ה' מרחוק כמ"ש וירא את המקרים מרחוק, ועכ"ז התחוק ועמו בנסיון, כך הוא סימן לישראל בעיקבתא דמשיחא שימצאו בעולם המלא מינות ואפיקורסות ודעות כוחות הנשמעים מכל עבר, עם רוב בלבלים ופתויים, ועכ"ז מוכתחים שלומי

ומפשטות הלשון נראה שלא רק במלח נמנעה מלחמה, אלא שבכלל לא היתה מכניסה אורחים, שהיא טענה, גם זה אתה רוצה, כאילו השאר כבר אמרתי לך שלא חששה. ובאמת במה גדול חטא זה של מניעת נתינת מלח משאר מניעת חסד שעבור זה נעשתה לנציב מלח.

ואולי הביאור שבשעה שהאדם נמנע מלעשות חסד יתכן שלא כולו מושחת תוכו כברו אולי טועה הוא במלחמה עם יצרו ויש לו חשבונות או אפילו חס על ממנו, אמנם עדיין לא כולו רע, רק יצרו ותאוות הממון הטעתו אבל אדם שעושה טובה לחברו ומשתדל למנוע הטעם וההנאה של חברו שלא יהנה מן הטובה שהוא מקבל ממנו זה סימן שהוא ופנימיותו כולו רע ומושחת.

א"י נתינת מאכל לעניים יתכן להצדיק קצת ולמעט הרשעות שאינה רוצה לאבד כסף עבור אחרים וכדו', אבל בשעה שנותן לחברו לאכול ומ"מ מעט מלח להטעים האוכל שיהנה מהסעודה למנוע זה מראה על שחיתות פנימית ולכן נאבדה ונענשה ע"י מלח.

הבינה וירא והברכה

חסד כמו תורה ועבודה הוא א' מהעמודים שהעולם נשען עליו וכדאיאת באבות על ג' דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמ"ח. ובפרט א' חסד הוא כעין תנאי והקדמה לתורה ויראה וכדברי הרמב"ם שהדעות הכוזבות נובעות ממדות הרעות והתאוות, כי מצד מדותיו עושה לו תורה משלו, וא"כ חסד שזוהו מדות טובות הוא כתנאי לתורה ועבודה.

והנה באבות דרכי נתן פרק ז' איתא מתחילה שאיוב קיים הכנסת אורחים בהדור שעשה ד' פתחים לביתו ועוד, וכאשר קבל יסורים טען לד' שהרי קיים מצות החסד והאכיל והשקה לעניים ולמה לא תעמוד לו זכות מצוה זו שקיימה בשלימותה. וענה לו הקב"ה: איוב עדיין לא הגעת לחצי שעור של אברהם אתה יושב ושוהה בתוך ביתך ואורחים נכנסים אצלך, את שדרכו לאכול פת חטים האכילתו פת חטים, את שדרכו לאכול בשר, את שדרכו לשותות יין השקיתו יין, אבל אברם לא עשה כן אלא יושב ומהדר בעולם וכשימצא אורחים מכניסן בתוך ביתו את שאין דרכו לאכול פת חטים האכילהו פת חטים את שאין דרכו לאכול בשר האכילהו בשר ואת שאין דרכו לשותות יין השקהו יין וכי' עיי"ש.

היינו ב' הברלים בין איוב לאברהם, איוב יושב בביתו ורק את האורחים שבאו אליו האכילם והשקם ואברהם חפש אחרי אורחים, וכן איוב האכיל והשקה כל א' לפי מה שהורגל בו ולא יותר ואברהם נתן לכל א' מכל טוב בשר ויין שאכל בעצמו, ולכן רק אברהם הגיע לשלימות במצות הכנסת אורחים.

ובפשטות איוב טעה בזה שטען לד' שהגיע לשלמות במצות החסד. אבל באמת נ"ל שההבדל הי' בהגישה ובהכנה למצות החסד, מאיזה מקור נפשי זה נובע, ואה"י שאיוב לפי הבנתו במצוה זו קיימה בשלמות כי בעצם חסד יכל לנבוע מב' כחות נפש מיוחדים.

וביותר מבואר זה בדברי שלמה המלך במשלי: צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת. מצינו כאן ב' הגדרות - חסד וצדקה, והבדל גדול יש ביניהם,

חסד הוא מצד רחמנות כשרואה עני שאין לו מה לאכול וחסד לו מתמלא רחמים ונותן לו, אבל צדקה זה צדק, כך נותן האמת והיושר שד' נתן לו ויש לו ולאחר אין, אני צריך ליתן לו משלי.

וההבדל הא' בין שתי הגישות הוא אם צריך ליתן לו רק למלא רעבונו שיכבד הרחמנות או שצריך לראות שינעם לו - כמו שאני דואג עבור עצמי שאהנה מהאכילה, ולכן איוב שהחסד שלו נבע מצד רחמנות נתן לכל א' כפי שהורגל שלא יחסר לו, משא"כ אברהם רצה שלכל א' יונעם כמו שלו גופא בכחינת ואהבת לרעך כמוך כי כך הוא הצדק ולכן נתן לכל א' בשר ויין שיהנה מאכילתו.

29 וזכה יוכן גם ענין אשתו של לוט שנעשית נציב מלח מפני שלא נתנה לאורחים מלח, ולמה, ומפרשים מפני שלא יהי' טעם ולא יאכלו הרכה. אבל לפי הנ"ל נ"ל שעשתה זאת מפני שהי' גדר חסד של רחמים וא"כ צריך שלא ירעב ולא שיונעם לו.

אבל יש עוד הבדל בין שני הגישות האלו למדת החסד, אם עיקר המצוה היא לתועלת העני שירחמו עליו שלא יחסר לו או עיקר לתועלת הנותן שילמד מדת הצדק וישפר מדותיו ונפשיותו וכדברי ר"ע להאפיקורוס שאם אלקיכם אוהב עניים למה אינו מפרנסם, ורצה לומר שאסור ליתן צדקה כי זה כמו מאכיל שונאו של מלך, ור"ע ענה לו שזוהו כדי שאנו נזכה ע"י (ודרכי ד') נסתרם מאתנו למה זה עשיר וזה עני', הרי שעיקר מצות הצדקה היא לתועלת הנותן.

וזכה נבין ההבדל השני בין איוב לאברהם, שאיוב לא חפש אחרי עניים, כי מדת הרחמנות היא רק כשרואה עני ליתן לו לאכול, אבל אברהם שזוהי הי' אצלו כשאר מצות ד', א"כ כמו שמחפשים אתרוג ועוד מצוות כמו כן מחפשים מצוה של הבנסת אורחים כדי להגיע לשלמות המצות, ואפילו שהוא חולה וד' הוציא חמה מנרתיקה נצטער אברהם שאין לו מצוה זו לעבוד על שלימות עצמו.

ולכן צדקה תרומם גוי, כי כשמביטים על החסד ממבט כזה מגיעים לרוממות ולשפור המדות ושלמות, אבל חסד לאומים חטאת, כשבא מצד רחמנות אז זה מביא את האדם לגאווה כי מביט על העני במבט של שפלות שצריך לרחם עליו ואינו מסוגל בעצמו להביא לחמו.

RABBI FRAND ON THE PARASHAH 2

Parashas Vayeira sets the standards for the mitzvah of hachnassas orchim. The detailed description of Avraham Avinu's preparations for his guests provides us with guidelines on how to treat guests. Chazal examine many of Avraham's actions, and recommend that we follow his lead.

The Kedushas Levi notes that we read another account of hachnassas orchim later in this parashah. Two of the angels who visited Avraham move on to Sodom to destroy that abhorrent city. Lot invites them into his house and treats them with the same respect and enthusiasm that they received at Avraham's abode. We might even notice a certain level of devotion for hachnassas orchim displayed by Lot that we do not see from Avraham's story. The citizens of Sodom considered hachnassas orchim a terrible crime. Nevertheless,

Considering Lot's mesirus nefesh for hachnassas orchim, asks the Kedushas Levi, why did Chazal choose Avraham as our role model for hachnassas orchim rather than Lot?

The Kedushas Levi points out a subtle difference in the Torah's narratives of Avraham's greeting of the guests, and that of Lot. Regarding Avraham, the Torah tells us, "He lifted his eyes and saw: And behold! three men were standing over him. He perceived, so he ran toward them ..." (18:2).

Regarding Lot, the Torah tells us, "The two angels came to Sodom in the evening, and Lot was sitting at the gate of Sodom; now Lot saw and stood up to meet them and he bowed, face to the ground" (19:1).

Avraham saw simple wayfarers who needed a meal. In fact, Rashi deduces that he suspected them of worshiping the dust on their feet, an idolatrous practice at the time. It is hard to imagine people more dissimilar to Avraham than these lowly idolaters. What does Avraham do? He jumps up, ignoring the excruciating pain emanating from his recent bris milah, and rushes about in a flurry of activity to prepare what would probably have been the best meal these three men ever ate, had they been men.

Lot, on the other hand, saw angels. Lot was hospitable, but he wasn't going to have just anyone at his house. It would be Lot's honor to have angels in his house, but common men? They can eat somewhere else. Lot had learned enough from his uncle Avraham to invite angels in, but he had not learned a most important lesson: you don't hand-pick your guests. True *hachnassas orchim* is to make everyone feel welcome at your home, angel or human. And human, we might add, applies to all humans, even those that come from the less-genteel segments of society.

When we look for guests to join our Shabbos table, we usually look for guests who will "grace" our homes. We are all ready to invite the fine neighbor whose wife just had a baby and is still in the hospital, or the woman whose husband

had to go out of town on a business trip. Those invitations are important, and we are certainly fulfilling the mitzvah of *hachnassas orchim* by hosting such guests.

* If we take a good look around us, however, we will find countless others who really need our homes. There are older singles transplanted from their hometowns to pursue their studies; others who have recently made the difficult return to *Yiddishkeit* and need to be in a proper Jewish home to learn how a Shabbos *seudah* is conducted and to be welcomed by the good food and the warmth of the *zemiros*; young adults who have to spend time in a big city in their quest for a *shidduch*; and — dare we suggest — the neglected cases — the divorced woman with five kids who can barely make ends meet, the man who traveled from *Eretz Yisrael* to collect for the wedding of his twelfth child, or the lonely elderly neighbor whose children live in a different city.

* Lot went for the best. But Chazal teach us not to emulate Lot's *hachnassas orchim*. Our role model should be Avraham Avinu, who knew that you can't be choosy with your beggars.

When the Jews accepted the Torah, they thereby entered into a covenant with God. This covenant was repeated three times, at Sinai, in the Plains of Moav, and after entering the land of Israel.¹ A covenant between God and the Jewish people is categorized as a *ברית מלח* — "a covenant of salt."² The significance of this phrase is that a Divinely-made covenant partakes of the quality of salt. Just as salt preserves food and keeps it from spoiling, so will these covenants endure forever, eternally preserved from abrogation.

Like any covenant, the covenant of the Torah entails mutual obligations. For God's part, it is an oath that He will

cause His Divine Presence to dwell among His people, and that even if they are sent into exile they will eventually be redeemed from it. For the Jewish people's part, it is an undertaking that they will never leave off their commitment to the study of Torah and the observance of the mitzvos.

The coming of Mashiach depends on one thing more than all: complete devotion to Torah. "Make your Torah your main business, and your work occasional," say the Rabbis.⁸ For children this is so, but children grow up to have families and jobs, and Torah all too often is pushed off to the sidelines, forgotten in the rush for prestige and wealth.

לד. עוד מבואר בדברי הרמב"ן הנ"ל טעם נוסף לעונש אם יביט לאחור, וז"ל: "ועוד בו ענין, כי הראות באויר הדבר ובכל חליים הנדבקים זיוק מאוד וידיבקים, וכן המחשבה בתם וכו', ולכן היתה אשתו של לוט נציב מלח, כי באתה המכה במחשבתה כאשר ראתה גפרית ומלח היוורד עליהם מן השמים ודבקה בה". ויש ללמוד מדבריו שאם המתדבק במחשבתו במקום ששולט חולי נעשה דבוק בחולי - תרי הדברים קל וחומר, דכל שכן הוא שמי שמתדבק במחשבתו בבורא בעולם שהוא בכל מקום והוא מציאות של העולם [ע"י בילקוי"ש (רמו קיז) "ויפגע במקום (להלן כת, יא), למה מכנין שמו של הקב"ה וקורין אותו מקום מפני שהוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו"] - שנעשה דבוק בו ית'.

וע"ע בדבריו הנפלאים של הרמב"ן בספר [המיוחס לו] "אמונה ובטחון" (פרק יט) שכתב בתו"ד, וז"ל: "יודע כי כל זמן שהאדם מחשב בתוך לבו שמו של הקב"ה או אחד מנפלאותיו, יש לפניו התעוררות כפי מחשבת החושב. וזה שאמר הכתוב (שמות כ, כב) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך וגו', עיי"ש כל דבריו. פלאי פלאים. וע"ע במשי"כ בפרשת חיי שרה [חלק הביאורים אות יא]."

נתיבות וירא חיים

על רש"י הנ"ל יש לתמוה: למה קיבלה אשת לוט עונש כ"כ נורא עבור דבר קטן כזה (בהצטרפות עונה שהסתכלה אחורה נגד צווי ה')? ויש להבינו ע"פ מה שכתבנו בפ' ויקרא (ד"ה על כל קרבנך, ב י"ג): ונביא כאן דברינו במילאם: -

"כבר ר"ו הפירושים בענין המלח שחייבים להקריב עם כל הקרבנות. ולעד"נ: דהנה ידוע שמלח הוא דבר זול, וכמו שמצינו (כלה רבתי י'): "עובדא הוה בחד גברא דאתי לבכ"נ. א"ל לינוקא: סב הדין פריטי ואייתי מה נאכל ונשבוע ויתור". אייתי ליה מילחא", עכ"ל.

ויש במלח עוד מעלה, והוא: שאע"פ שאין למלח עצמו טעם משביע, ושע"כ אי ראו לאכול אותו כשהוא לעצמו, כשניתוסף אמנם למאכל, הרי תנא מוציא מתוך המאכל כל טעמו, ועד כדי כך שאמר רב בגמרא (ברכות מ"ד): "כל סעודה שאין בה מלח אינה סעודה", עכ"ל.

כן צריך האדם להתבונן כשהוא בא להתקרב אל ה' ע"י קרבנו: שאע"פ שכשהוא לעצמו אינו שוה כלום, וכמ"ש הדע"ה (תהלים ח ה): "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו", וכן (שם קמ"ד ג): "מה אדם ותדעוהו בן אנוש ותחשבה", בכ"ז כשהוא מצרף א"ע לתורה, אז הוא נותן לה כל חשיבותה ניתנה לבר"ד (שבת פ"ה:), וז"ל: "רבש"ע! תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה? וכו', "כבד את אביך ואת אמך" - אב ואם יש לכם? וכו", ע"ש.

אלמא: שבשביל קיום התורה צריכה מציאות האדם כמו שצריך מלח לתבשיל כדי להוציא טעמו.

וכשיתבונן האדם בזה בשעת הבאת קרבנו, ויכיר חשיבותו לפני ה', אז יחליט בדעתו לא לחטוא עוד, וע"ז הוא מתקרב אל ה' בשלמות. וכו", ע"ש. והיה מושג זה שהתנגדה לו אשת לוט, ולא נתינת המלח לאורחים, אלא מה שהיה מסמל בעבודת ה'. שהיא רצתה לחיות חיי הפקר כמו אנשי סדום, ולא רצתה להתבונן על חשיבות האדם בסדר העולם, ומה שזה מחייב אותו למסור א"ע לעבודת ה'. והיה על זה שהסתכלה בתאוה: לחיים של הפקרות שנאבדה עם סדום.

ולכן נענשה בעונש שהראה מהותה של רשעותה, ושלא נענשה רק על הפיכת פניה נגד צווי ה'.

TOWARD A MEANINGFUL LIFE

35 The same is true in our relationship with G-d. We humans must achieve a unity with the divine without compromising ourselves or G-d. But how can we integrate our independent, earthly reality with G-d's all-encompassing, absolute reality without obliterating one or the other? Isn't divine unity antithetical to the extraordinary diversity of our physical universe?

* This seeming paradox is exactly what G-d intended. He endowed our earthly reality with a seemingly independent existence that appears to mask G-d's absolute reality, with the distinct objective that we would ultimately use our free will to access our innate desire to unite with G-dliness. As our eyes and hearts and minds grow more knowledgeable about our physical reality, we begin to see, like scientists or engineers, that there is indeed an unshakable and divine unity that underlies and gives meaning to everything we do.

The idea of divine unity goes far beyond the concept that there is only one G-d; it also precludes any existence apart from Him. Everything we can know or see or feel emanates from this single unity.

To understand the symbolism of the pillar of salt, we must explore why God forbade Lot and his wife to look behind them and view the destruction of Sedom.

This idea can be approached on two levels. First, we must understand that Lot, his wife, and his two daughters were saved solely on Avraham's merit. Had they been judged according to their own merits, they certainly would have been sentenced to death along with the rest of Sedom's inhabitants. For this reason God forbade them to gaze upon the destruction of Sedom — if they had done so, it would have demonstrated a sense of superiority on their part, a feeling that they had escaped because they were on a higher spiritual level than the rest of the Sodomites. This attitude would have aroused the forces of heavenly judgment against them, and caused God's wrath to consume them.

On a deeper level, we can understand that when Lot fled Sedom, he underwent a process of *teshuvah miyirah*, repentance motivated by fear. Forced to abandon all of his worldly possessions and flee the city he had come to regard as his home, Lot underwent a drastic transformation. He

recognized that living in Sedom had corrupted him, and that he had fallen far short of his spiritual potential. Feeling sincere pangs of regret over his past behavior, he resolved to change his ways and live in accordance with God's will.

The sign of his repentance is that he did not turn around to gaze at Sedom. It would have been only natural for someone who had lived there for so many years to take one last nostalgic look at the city and lament its destruction. Had Lot done so, it would have indicated that he still identified with Sedom's corrupt morality. When he refrained from turning around and gazing at Sedom, Lot essentially "turned his back" on everything the city represented. He experienced genuine *teshuvah*. The only criticism leveled against him is that his *teshuvah* was motivated by fear of God, not by love of God.

Lot's *teshuvah* was, in fact, so effective that, as a consequence of it, he was deemed worthy of rejoining Avraham's household. This is the intent of the verse, "Flee to the hills, so you may not be destroyed!" As Rashi explains, "the hills" refers to Avraham's camp. It was only because of Lot's warped sense of logic that he rejected this offer, but this incident proves that his *teshuvah* was, in fact, sincere.

How did Lot attain this level of *teshuvah*? He had one redeeming quality: *chesed*, kindness.

37

Salt symbolizes the universal *chesed* Lot inherited from Avraham. Salt added to food is the symbol of *chesed* because it is an unnecessary element — one can survive very well without it. The only reason we use it is in order to make food taste better. Bread, on the other hand, represents necessity. Man must eat bread in order to survive, although he derives little pleasure from its bland taste.

With this concept in mind, let us now reanalyze the dialogue cited in the *midrash* above between Lot and his wife: "Lot would say to her, 'Offer our guests a little salt [with their meal].'" With these words, Lot urged his wife to adopt the brand of unbridled *chesed* he had inherited from Avraham. "She would reply, 'Do you also wish to introduce this evil custom in our city?'" Lot's wife refused to be swayed from the Sedom-based mentality she had adopted: "Provide the most basic essentials, but no more!"

38 Lot's wife fulfilled her minimal obligation by serving bread to her visitors, but since she had been so thoroughly influenced by Sedom, she refused to perform true *chesed*. This is the reason she would not offer her guests more than the most basic requirements. Her attitude was "It's bad enough that I have to serve them bread! Now you want me to give them salt as well, so they'll enjoy their bread? Not a chance!"

Lot's wife lacked her husband's redeeming quality of kindness, which in turn prevented her from repenting for her sins. Had she done *teshuvah*, she, too, would have been spared. However, by turning around to gaze at Sedom, she demonstrated that she still identified with all that the city represented, and that she remained essentially unchanged. Her gesture revealed her true feelings: "What a pity! It was such a good place to live!" Because she failed to do *teshuvah*, as her husband had done, she was sentenced to death. Because she failed to accept an attitude of unbounded *chesed*, symbolized by salt, God turned her into a pillar of salt.

39 נצטק חסד - 5 וסד חסד

אלא שישנן ארבע עצות לקרוע גזר דין ולהחזיר אליו את החיים, להניע לעולם האמת עם, תלמודו בידו. בפנימיותו ובחיותו ליהפך ל"תלמודי". מה יעשה אדם וקורעין גזר דינו? העצה הראשונה היא, כפי גירסת הגמ' (ד"ה ט"ו ע"ב) צדקה, וברמב"ם הגירסא צדקה. עומק הענין של צדקה, היא ההפסקה מלחיות, "לעצמו". להתחיל לחיות למען ה"צדק" כשלעצמו. הענין של צדקה, מחנך את האדם לראות את המטרה של "צדק", ללא הבדל אם הוא לעצמו אם לאחר. דבר שאינו נכון, עול, אסור לו להיעשות כלפי אחר, בדיוק באותה מידה שאסור לו להיעשות כלפי עצמו. הצדקה השלימה היא רדיפתה. "צדק צדק תרדוף". לא להסתפק בכך שהשבעתי רצונו של השני, אלא לרדוף אחריה. סוף ענינה של צדקה אינה בהכנסת כסף לקופת צדקה, אמנם גם זג צדקה היא. "בצדק אחזה פניך", מקיימים בנתינת פרומה לעני, לאשה, או לקופת צדקה קודם התפילה. אבל סוף ענינה של הצדקה היא הרדיפה אחריה. להתענין על השני, אם החולה כמיטתו כבר קיבל את כוסן לפני התפילה, הוא הקיום של "בצדק אחזה פניך" בצורת "תרדוף". לחשוב על מעלותיו של השני, לצאת משיגרת החיים של "לעצמו", שיגרה המשקיעה את האדם בתרדימה, זהו מצבי "שלי". כך "אני" הולך ליותר אין "אני" מסוגל, ותו לא. מצב זה הוא מיתה. "בצדק" — קורעין לו גזר דינו. "צדקה תציל ממות".

40

יסודן של העבודות החיוביות שבאדם היא מידת החסד. שרשו של חסד הוא הפיכת הגוף ממקבל לנותן. רצונו של הגוף הגשמי הוא לקבל כל שאיפותיו אינן אלא "לעצמו". שאיפותיו של הגוף הרוחני היא נתינה. מעשה חסד הוא עבודת נתינה בגוף, שכן מידת החסד כוללת בה כל המידות שמנו בדביקות, "מה הוא רחום אף אתה רחום, מה הוא חנון אף אתה חנון וכיו" (שבת קלג ע"ב). והפיכת הגוף לנותן באופן חיובי, הוא היסוד לכל התורה כולה. "מה דעלך סני לחברך לא תעביד, זהו כל התורה כולה, ואידך פירושא היא זיל גמור" (שבת ל"א ע"א). לאחר ששכר את "עצמו" של הגוף חוזר גם הגוף להיות מציאות רוחנית, ו"זהו כל התורה כולה".

"חסד", משנה את האדם

מי שעבר על חייבי כריתות ומיתות בית דין ועזר לו. הוא זקוק ליסורים. מה תקנות? לשנות עצמו, "בחסד ואמת יכופר עוון". הגוף מודרך ומודקק עד כדי שהוא חוזר להיות איש אחר. אתמול היה "כתינוק שנולד", שצריך לעקוב אחר כל פסיעותיו... כולו קבלה, "לעצמו". היום פנים חדשות. יחד עם התשובה ויום הכיפורים נוצר כאן חומר אחר מזה שנגזר עליו יסורים.

גדלה הימנה מעלת עסק התורה בהסרת היסורין, לכפרת חילול השם אין די עדיין בחסד, כי אם, "באמת".